

ВЛАСНА НАЗВА (СВЯТИЙ, СВЯЩЕННИЙ) ГРААЛЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Об'єктом дослідження цієї статті є буття власної назви *Грааль* в українській мові. Багато досліджень культури Середньовіччя вказують на коріння легенд про *Святий Грааль* у системі міфів древніх кельтів [1; 5].

Онім *Грааль* є запозиченим, його походження пов'язане з кельтським корінням, отже, є чужим як російській, так і українській ономастичній системі. Однак ця власна назва активно функціонує у мовленні не тільки вузьких фахівців з історії, філософії та міфології, а є частиною мовлення пересічних людей. Таким чином, власна назва, яка є породженням іншої культурної традиції, стала органічною частиною нашого ментального буття.

Огляд словників та енциклопедій з релігійної тематики виявив дивну деталь: стаття про *Грааль* існує тільки в одній сучасній енциклопедії [11, с. 241], де він аналізується як частина легенди католицького світу. В інших словниках [3; 6; 7; 9] такого тлумачення чи хоча б згадки про нього ми не знайшли. Тобто і в релігійній традиції *Грааль* є для нас запозиченням. Цікаво, що власна назва *Грааль* прийшла до нас не в ХХ ст., а раніше. Так, ще на початку ХХ ст. академіками М. П. Дашкевичем та О. М. Веселовським було зроблено декілька наукових розвідок із метою визначення витоків та символічного наповнення оніму *Грааль*.

Також власну назву *Грааль* фіксують видання словників кінця ХІХ – початку ХХ ст. Так, у словнику Брокгауза-Ефрона існує стаття Ф. Батюшкова, де детально описується витоки легенд про *Грааль* та наголошується, що *Грааль* має значення блюда чи чаші [3, с. 527 – 528]. Інший словник також містить назву *Грааль* у своєму лексичному фонді: „Святая чаша изъ которой якобы пиль Спаситель передь предательствомъ Его” [12, с. 665]. Як видно із цитатії, в обох енциклопедіях спостерігається іронічне ставлення до *Граалю*.

Отже, власна назва *Грааль* була відома на території слов'яномовних народів (маємо на увазі російську та українську мови) ще у ХІХ ст., коли такі поняття, як глобалізація та гіперкуль тура, за теперішніми

уявленнями, тільки-но зароджувалися. Але *Грааль* вже був інтралінгвальним, отже, висновок є очевидним – деякий пласт культури завжди мігрував між націями та етносами. *Грааль* не належить єдиному сакральному простору, хоча більша частина православних словників його не фіксує, він не є чужим нашому ментальному лексикону.

Грааль простежується в різних образах. Історія *Граалю* як сакрального артефакту нараховує щонайменше 9 сторіч. Його образ є нечітким: у більшості авторів це чаша [13], однак існують варіанти *Граалю* як посуду (у Роберта де Борона), блюда (у Крет'єна де Труа, [14, с. 188]), котла (у валійській міфологічній системі) та каменю (у Вольфрама де Ешенбаха). Єдина загальна риса хремотоніма – це священний статус певного об'єкту, що був створений людьми. На нашу думку, саме такий аспект, як сакральність, тісний зв'язок із релігією вкорінив онім у багатьох мовах, адже, на відміну від інших елементів культури та ментальності, чудодійне належить безпосередньо до древніх культурних шарів [8, с. 43].

В академічному електронному виданні Словника української мови [2] ми не знайшли означення власної назви *Грааль*. Інші енциклопедії фіксують історію та варіанти міфів лише про виникнення та феномен *Граалю*. І майже не звертається увага на оцінно-емоційний аспект вжитку цього оніма, адже за таку довгу історію це явище не могло не стати частиною колективної думки, не набути оцінних рис. Також робить свій внесок і маскультура: фільми про Індіана Джонса, комп'ютерні ігри (серед найпопулярніших про Лару Крофт), книга Дена Брауна і згодом фільм за книгою підіграють інтерес до феномену *Святого Граалю*.

За визначенням Є. С. Отіна, **конотонім** – це власна назва, яка має змістовний асоціативно-образний та емоційно-оцінний компоненти [9, с. 55]. Конотонім є не тільки складовою, а й виразною рисою культурного коду – де смаки, звички, стиль життя й багато інших факторів виразно проявляються. Також висвітлюється загальний рівень освіченості людини, кількість наповнення домену енциклопедичних знань, адже не маючи уявлення про те, що позначає той чи інший онім, неможливо актуалізувати його у новій мовленнєвій ситуації.

Використовуючи термінологію Є. С. Отіна, ми ідентифікуємо *Грааль* як **узуальний інтралінгвальний конотативний хремотонім**.

У сучасній українській мові ми визначили такі конотативні значення власної назви *Грааль*:

– мета, яку дуже тяжко досягти: „... пошук бозона Хіггса є священним **Граалем** для фізиків” [15];

– жадана ціль: „Давиш на акселератор так, ніби у кінці пугі на тебе чекає святий **Грааль**” [16], „В боротьбі за священний **Грааль** повноважень, уся країна стала заручником владної нетерплячки окремих осіб, які не бажують чекати „цілий” рік аби отримати необхідний мандат виборців на більші повноваження” [21];

– бажана знахідка: „*Це* (утрачений фільм А. Хічкока) *щось на кшталт Святого Граалю для істориків кінематографу*” [23];

– цінність, рідкісна річ: „*Портрет Шекспіра за життя – це британський літературознавчий Грааль*” [19];

– недоторканність: „*Наші поети берегли цю мову, як давні друїди кельтську міфологію. Зберігали її красу та чуйність, як священний Грааль української нації*” (Із інтерв’ю з Ю. Тимошенко [22]);

– річ, яка виліковує, полегшує страждання: „*Нанопластир називають Святим Граалем для тих, хто боїться голок*” [17].

В інтернет-дискурсі власна назва *Грааль* має майже такі ж оцінні аспекти, але дещо знижені: можна побачити пости-повідомлення про те, що таке „Святий Грааль” здорової дієти [20], або дізнатися, як зробити плюшку Московську – святий Грааль здохи в кулінарних блогах Інтернету [19].

Конотонічний потенціал власної назви *Грааль* виходить за межі мовлення й реалізується у мистецтві та сфері науки. Так, 2011 року в Києві було проведено виставку сучасних українських художників. Один із витворів мистецтва мав назву „*Пацанський Грааль*”, де у центрі композиції хизувався кульок із соняшниковим насінням.

Зібрані нами дані вказують на те, що іншокультурне походження власної назви *Грааль* не впливає на її функціонування у сучасній українській мові, більше того, багато носіїв мови додають оцінно-емоційні значення власній назві та сприймають її як природну частину українського культурного буття.

Список використаної літератури

1. Аверинцев С. С. Грааль / С. С. Аверинцев // Мифы народов мира : энциклопедия : в 2-х т. / [гл. ред. С. А. Токарев]. – М. : Советская энциклопедия, 1991. – Т. 1. А – К. – С. 317 – 318.

2. Академічний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>

3. Батюшковъ Ф. Граль // Энциклопедическій словарь / [изд. : Ф. А. Брокгаузъ, И. А. Ефронъ]. – СПб, 1893. – Т. IXа. – С. 527 – 528.
4. Библейская энциклопедия. – М. : ЛОКИД-ПРЕСС, 2005. – 768 с.
5. Большой энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/108042>
6. Будур Н. В. Православный словарь / Н. В. Будур. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2003. – 382 с.
7. Исаева Е. Л. Православная энциклопедия / Е. Л. Исаева. – М. : РИПОЛ Классик, 2010. – 126 с.
8. Жак Ле Гофф. Средневековый мир воображаемого / Жак Ле Гофф. – М., 2001. – 156 с.
9. Отин Е. С. Коннотативные онимы и их производные в историко-этимологическом словаре русского языка / Е. С. Отин // Вопросы языкознания. – 2003. – № 2. – С. 55 – 72.
10. Покровский Д. С. Словарь церковных терминов / Д. С. Покровский. – М. : Izograph Studio, 2002. – 168 с.
11. Православная энциклопедия. – М. : Церковно-научный центр „Православная энциклопедия”, 2006. – Т. 12. – С. 241 – 243.
12. Полный православный богословский энциклопедический словарь. – СПб. : Издательство П. П. Сойкина, 1912. – Т. 1. – 665 с.
13. Смирнова Е. Д. Средневековый мир в терминах, именах и названиях / Е. Д. Смирнова, Л. П. Сушкевич, В. А. Федосик. – Минск : Беларусь, 1999. – 392 с.
14. Fee Christopher R. Gods, heroes, and kings: the battle for mythic Britain / Christopher R. Fee with David A. Leeming. – New York : Oxford University Press, Inc., 2001. – 242 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

15. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2012_6/a2_2.pdf
16. http://durdum.in.ua/uk/main/article/article_id/11245.phtml
17. <http://gazeta.ua/>
18. <http://heavycook.livejournal.com/412476.html>
19. <http://lenta.ru/articles/2009/03/10/shakespeare/>
20. <http://mama-ganoush.livejournal.com/144658.html>
21. www.pravda.com.ua/articles/.../7/3577283/
22. <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/03/9/5994703/>
23. <http://viknaodessa.od.ua/news/?news=30128>

Анотація

Дослідження присвячене опису конотонічних ознак власної назви (*Святий, Священний*) *Грааль* у сучасній українській мові.

Ключові слова: (*Святий, Священний*) *Грааль*, конотонім, хремотонім.

Аннотация

Исследование описывает коннотонимные значения имени собственного (*Святой, Священный*) *Грааль* в современном украинском языке.

Ключевые слова: (*Святой, Священный*) *Грааль*, коннотоним, хремотоним.

Summary

The research focuses on the connotonymic aspects of the proper name (*Holy*) *Grail* in the contemporary Ukrainian language.

Key words: (*Holy*) *Grail*, *chrematonym*, *connotonym*.

УДК 811. 111'373.2

Панчук Г. Д.

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ХАРАКТЕРИЗУЮЧА ФУНКЦІЯ АНТРОПОНІМІВ ТА БЕЗІМЕННОЇ НОМІНАЦІЇ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ І. БАГРЯНОГО

Серед питань, які найбільше цікавлять лінгвістів-ономастів, центральне місце займає проблема функцій власних назв у художньому творі. Цій темі присвятили дослідження Л. Белей, В. Бондалетов, С. Зінін, М. Карпенко, Ю. Карпенко, В. Кухаренко та інші.

Пов'язано це насамперед із тим, що порівняно із реальними антропонімами, які лише називають особу, власні назви у літературному тексті виконують ще багато інших функцій. В. Виноградов зазначав, що специфіка образно-художнього осмислення слова проявляється у функціях власних імен, дібраних і введених письменником до складу літературного твору [4]. Українські і зарубіжні ономасти підкреслюють, що функції власних назв у художньому творі відрізняються від функцій реального антропонімікону. [3; 5; 6; 7]. М. Карпенко виділяє три основні функції, які виконують антропоніми у літературному тексті: характеризуючу,